

**ასპინძის მუნიციპალიტეტის მეთსახელები, სტრუქტურა და
სემანტიკა**

მოკლე შინაარსი

ნაშრომში მიმოხილულია ასპინძის მუნიციპალიტეტის მეტსახელები როგორც სემანტიკური, ისე სტრუქტურული თვალსაზრისით; დახასიათებულია მეტსახელი, როგორც ინფორმაციული სახელი, გვიან შერქმეული მეტი სინამდვილის გამომხატველი სახელი. საუბარია სახელდების მოტივაციაზე, მეტსახელთა წარმოშობის საფუძველზე.

გამიჯნულია ოფიციალური სახელი და მეტსახელი. განხილულია საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში გავრცელებული მეტსახელის შესატყვისები; დადასტურებულია ასპინძის მუნიციპალიტეტის სოფლებში გავრცელებული „ლაღაბი“ სახელის არაბულიდან მომდინარეობის საკითხი. დახასიათებულია უწყინარი და დაცინვითი, გამახელვბელი და ზურგსუკანა მეტსახელები.

გამოკვეთილია: გარეგნულ მახასიათებლებზე დამყარებული, მსგავსების გამომხატველი, შინაგანი ბუნების მიმანიშნებელი, მეტყველებასთან დაკავშირებული და ბავშვობისდროინდელი მეტსახელები; ასევე: ფუჟგაორკეცებული, ატრიბუტულ და მართულმსაზღვრელიანი, ტოლადშერწყმული, ეპითეტურიანი მეტსახელები.

გამჭვირვალე სემანტიკის მეტსახელების გარდა მითითებულია გაურკვეველი მნიშვნელობის მეტსახელებიც.

საანალიზო მასალის მიხედვით გამორკვეულია: საიდან მომდინარეობს მარტივფუძიანი გაუფორმებელი მეტსახელები; რა სუფიქსები აწარმოებს წარმოქმნილსა და რთულფუძიან მეტსახელებს; რომელია ზმნური წარმოშობის, მიმდევრით გამოხატული, ფონეტიკური პროცესებით (რედუქცია, ბგერათმონაცვლეობა, მეტათეზისი) განპირობებული მეტსახელები. მითითებულია ატრიბუტულმსაზღვრელიანი მეტსახელების პრეპოზიციური და პოსტპოზიციური წყობა; მართულმსაზღვრელიანი მეტსახელების სრულად შენარჩუნებული ფორმები.

საკვანძო სიტყვები: მეტსახელი, ლაღაბი სახელი, დენოტატი, ნართაული, არაკანონიკური სახელი, ეპითეტურიანი მეტსახელი, უწყინარი მეტსახელი, ზურგსუკანა მეტსახელი.

**NICK-NAMES OF ASPINDZA MUNICIPALITY, STRUCTURE
AND SEMANTIC**

Abstract

In this paper Aspindza municipality nick names are well discussed according to its semantically and structurally forms. Nick names are described as informative names, which were named a little bit late for expressing reality.

Official names and nick names are isolated from each other. Georgian different regions nick names conformable are well discussed. It is confirmed that the nick name “Laghabi” spread in Aspindza municipality is coming from Arabia. Also, inoffensive, gibed, teased and back words are described.

Is isolated: under the face characteristics names, look like words, moods, speaking styles and childhood nicknames, also, base gear, attribute, compound words and epithetic nick names.

Instead of transference semantic nicknames there are also mentioned undefined nick names.

Under our research we define that: where are the roots of simple based nick named words, which suffixes are necessary to create compound nouns, which roots are coming from verbs and expressed by participle, and phonetically process (Reduction, sound changing, metasynthesis),

There is mentioned attribute gear words pre-position, and post positioned structure. Compound nouns forms.

Key words: nicknames, “Laghabi” names, gibed, teased, back words, compound.

შესავალი: სამეცნიერო ლიტერატურაში მეტსახელს უწოდებენ დამატებით არაოფიციალურ სახელს, რომელსაც არქმევენ ადამიანს დამახასიათებელი ნიშან-თვისების, ქცევა-მანერის, მისწრაფების, გარეგნობის, ანალოგიის, წარმომავლობის ან თავს გადამხდარი შემთხვევის მიხედვით (ცხადაია, 2005: 150). ოფიციალური სახელისაგან განსხვავებით, მეტსახელი, როგორც გვიან შერქმეული სახელი, მეტი სინამდვილის გამომხატველია. იგი მჭიდროდაა დაკავშირებული დენოტატის შინაგან და გარეგან ბუნებასთან. თუ პიროვნული სახელის შერჩევა მის კეთილხმოვანებას, მოხერხებულობასა და წინაპრის პატივისცემას ითვალისწინებს და, ამავდროულად, გამორიცხავს სახელდების ობიექტის ნიშანთვისისობობას, მეტსახელის შემთხვევა-

ში ხალხია სახელის „მორგების“ დიდოსტატი. მეტსახელის „მოსვეჭასთან“ არის დაკავშირებული ადამიანის მთელი ცხოვრება. „როდესაც ადამიანს მეტსახელს შეარქმევენ, მიუთითებენ მის რომელიღაცა ნიშან-თვისებაზე. ადამიანის საკუთარი სახელის შერქმევისას სახელსადები ობიექტის თვისებების გათვალისწინება ძირითადად არ ხდება, მაგრამ მეტსახელი უკვე, პირიქით, სწორედ გახაზავს ისეთ თვისებას, რომელიც განსაზღვრავს ნომინაციას, სახელდებას“ (ბერიძე, 2015: 8).

სახელდების ორივე სახეობა (დაბადებისას დარქმეული სახელი და მეტსახელი) დენოტატის ნების გარეშე მკვიდრდება; გამონაკლისს წარმოადგენს საკუთარ სახელთა დაწუნებით გამოწვეული სახელის შეცვლა.

როგორ უნდა გავმიჯნოთ სახელი მეტსახელისაგან? – კითხულობს რ. თოფჩიშვილი და აღნიშნავს, რომ „ოფიციალური სახელია ის პიროვნული სახელი, რომელსაც ეკლესია ნათლობისას ანიჭებს, რომელსაც მშობლები არქმევენ და რომელიც ფიქსირდება პიროვნების დამადასტურებელ ოფიციალურ იურიდიულ დოკუმენტში, ხოლო მეტსახელად უნდა მივიჩნიოთ ის სახელი, რომელიც ამ ოფიციალური სახელების პარალელურად ერქმევათ (რა ასაკში, ამას მნიშვნელობა არ აქვს)“ (თოფჩიშვილი, 2010:33).

რ. შამელაშვილი-ზექალაშვილის აზრით, მეტსახელი შეიძლება ჩაითვალოს სრულ ანთროპონიმულ ერთეულად, რომელიც მთლიანადაც კი ჩაენაცვლება პირის ოფიციალურ სახელდებას. ხდება ხოლმე, რომ ადამიანს ნათესავეები, ახლობლები, მეგობრები და მეზობლები (განსაკუთრებით სოფლებში) მხოლოდ მეტსახელით იცნობენ, ხოლო მისი ოფიციალური სახელი მივიწყებულიც კია (შამელაშვილი-ზექალაშვილი, 2007: 183).

მსჯელობა. მეტსახელების გავრცელებას მოწმობს მისი მრავალი შესატყვისის არსებობა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში: შერქმეული სახელი, ზედმეტი სახელი, თიკუნი, სახელბეღლი, მირქმეული სახელი, სახინჯარი, ბუნი, კილი. პ.ცხადაია განასხვავებს შერქმეულ სახელსა და მეტსახელს იმ თვალსაზრისით, რომ პირველი შედარებით ზოგად ტერმინად მიაჩნია, მეორე კი – მის თანამედროვე სახეობად: „სემანტიკურად გამჭვირვალე სახელს, ე.წ. „მოლაპარაკე სახელს“, რომელიც თვითონვე ცხადყოფს სახელდების მოტივს, ზოგადად უნდა ვუწოდოთ შერქმეული სახელი, ხოლო ტერმინი „მეტსახელი“ მიუესადაგოთ მხოლოდ იმ შერქმეულ სახელს, რომლის დენოტატს სხვა (ოფიციალური, ძირითადი) სახელიც მოეპოვება“ (ცხადაია, 2005: 151).

ბევლ ქართულ ენაში შერქმეული სახელის აღმნიშვნელი ტერმინი „ნართაული“ ყოფილა. მე-10 საუკუნის პარხლის ოთხთავის ანდერძ-მინაწერში იკითხება: „ღირს ვიქმნე მე, გლახაკი ივანე, ნართაულად ბერაი, აღსრულებად წმიდას ამას სახარებას.“ ამის თაობაზე პ.ცხადაია აღნიშნავს, რომ ეს მოღვაწე ქართული კულტურის ისტორიაში ცნობილია იოანე-ბერაის სახელით და ქსე-შიც ასევეა შეტანილი (ცხადაია, 2005:152). სამეცნიერო ლიტერატურაში მითითებულია, რომ არაკანონიკური ანუ ნართაული სახელები დაფიქსირებულია 1621 წლის „აფხაზეთის საკათალიკოსო გამოსავალი მოსაკრებლობის დავთარში“ (თოფჩიშვილი, 2010:189).

ონომასტიკურ სამეცნიერო ლიტერატურაში მეტსახელად განიხილავენ ორკომპონენტიან ანთროპონიმულ ფორმულასაც, რომელშიც ერთ-ერთი კომპონენტი სახელსადები პიროვნების საკუთარი სახელია, ხოლო მეორე გრამატიკულად წარმოადგენს მსაზღვრელ სიტყვას, ეპითეტს, რომელიც შეიცავს ამ პიროვნების „დახასიათებას“ რაიმე ნიშნით და, მაშასადამე, წარმოაჩენს სახელმდების ნეიტრალურ პოზიციასაც და ემოციურ-შეფასებით დამოკიდებულებასაც, კერძოდ, მოწიწება-პატივისცემას (იშეიათად), ირონიას – მსუბუქ გაკენწვლას, დაცინვა-გაკიცხვასაც და სიძულვილსაც კი“ (ცხადაია, 2005:156). სამეცნიერო ლიტერატურაში მითითებულია, რომ ეპითეტისანი მეტსახელით არ მიმართავენ პიროვნებას, მხოლოდ აღნიშნავენ (ცხადაია, 2005:156). მეცნიერები ეპითეტისანი მეტსახელის (უფრო ზუსტად, მისი მსაზღვრელი კომპონენტის) დანიშნულებად ერთნაირი სახელების მქონე პირთა, ანუ სეხნიების, ერთმანეთისაგან გარჩევას მიიჩნევენ. ამისი მაგალითია სოფელ ანდრიაწმინდაში (ახალციხის მუნიციპალიტეტი) დაფიქსირებული „ჩიტირვასო“ – სხვა ვასოებისაგან გასარჩევად შერქმეული მეტსახელი.

შეიძლება ისეც მოხდეს, რომ ერთი ფორმის ორ საკუთარ სახელს სხვადასხვა მოტივაცია აღმოაჩნდეს (ჯორბენაძე, 1993:23). ასეთია, მეტსახელი „ქურთო“: 1. მოძუძეული სიარულის გამო; 2. კანის მუქი ფერის გამო.

მეტსახელად შეიძლება ქცეულიყო არა მხოლოდ ტოპონიმური და პროფესიული სახელი, არამედ ინდივიდის ნებისმიერი თავისებურება ან მისი ცხოვრების რომელიმე მხარე. მეტსახელის დამრქმევი იყო არა ეკლესია ან მშობელი, არამედ გარემომცველი საზოგადოება. ხალხის მიერ დარქმეული მეტსახელი შეუზღუდავი, სხარტი და ეფექტური ჩანს და უფრო განმასხვავებელი ფუნქციის მქონე, ვიდრე საკუთრივ სახელი (თოფჩიშვილი, 2010:47). „ეს უჩინმაჩინოსანი მეორე ნათლიები ერთი

ხელის დაკვირვებით გააცამტვერებენ ხოლმე საბუთებში ბეჭდით დამტკიცებულ ვინაობას და ერთადერთი ზედმეტი სახელით ზუსტად დაახასიათებენ ადამიანს“ (დემურხანაშვილი, 1968: 61).

აღ. ღლონტის აზრით, მეტსახელის შესწავლას მნიშვნელობა იმითაც აქვს, რომ ანთროპონიმთა მთავარი ნაწილი სწორედ მათგან მომდინარეობს. მეტსახელთა საფუძველზე საკუთარ სახელთა სისტემის შექმნა-განვითარება საყოველთაო მოვლენაა. ეს პროცესი დასტურდება არა მარტო ქართულსა და მის მონათესავე ენებზე მოლაპარაკე ტომებში, არამედ ბევრი სხვა ხალხის ანთროპონიმიკაშიც (ღლონტი, 1967:24). იმის საილუსტრაციოდ, რომ მეტსახელიდან განვითარდა საკუთარი სახელები, მეცნიერს მოჰყავს ქართული ხალხური ზღაპრების პერსონაჟთა სახელები (ცერა, ხუთკუნჭულა, ჭინჭრაქა, სიზმარა, ცეროდენა, ირმისა, ნაცარქექია, ნასყიდა, მუჭანახევარა, ბელტიყლაპია...), ძველი და ახალი აღთქმის წიგნების ონომასტიკონი, აგრეთვე: ძაღლიკა, ვეფხია, ლომა, მგელიკა, აფთარა, ფოცხვერა, ირემა, კურდღელა, მერცხალა, ყორანა, შევარდენა, ზვიადა, მხეჭალა, ქალთამზე, პირიმზე, მაცვალა, ფიქრია, ცისია, შუქია... არმინდა, მონავარდისა, ვისელი, გინატრე, მეწყინა, მეწია, გამიხარდი... (ღლონტი, 1967: 25). სამეცნიერო ლიტერატურაში დადასტურებულია მრავალი ფაქტი ოჯახის უფროსის მეტსახელის პირდაპირ გეარსახელში გადაზრდისა, ე.ი. მის შვილზე, შვილიშვილზე გადაცემისა (თოფჩიშვილი, 2010: 47). სოფელ ხიზაბავრაში პაპამ იცოდა რა, რომ მისი შვილიშვილიც ვერ „გადაურჩებოდა“ მემკვიდრეობით მეტსახელს (როგორც მამამისი: ჭიაშვილი <ჭია), ერთგვარად შეარბილა ეს პროცესი და ოფიციალურ სახელად დაარქვა ჭიაბერი (მელიქიძე, 2000: 22).

„მეტსახელის შერქმევისას მიზანში იღებენ ადამიანის პირად თვისებებს, მისწრაფებებს, მოსაქმეობას, ფიზიკურ გარეგნობას, ამიტომ აქ გონებამახვილობასა და შემოქმედებას უსახდვრო ასპარეზი ჰქონდა“ (ღლონტი, 1967: 24). მეტსახელი გამოხატავდა მსგავსებას სხვა პიროვნებასთან ან ლიტერატურულ პერსონაჟთან, ასევე – ფილმის გმირთან, საუბრის მანერას, მიდრეკილებას...

ასპინძის მუნიციპალიტეტის სოფლებში მეტსახელს „**ლაღაბ სახელს**“ უწოდებენ, რომელიც, ვფიქრობთ, არაბულის გავლენით არის ჩვენში დამკვიდრებული. ამარტიროსოვს „ქართული ენის ჯავახურ დიალექტში“ მითითებული აქვს ლაღაბი სახელი, როგორც შერქმეული სახელი, მეტსახელი (მარტიროსოვი, 1984: 237). ამასთან დაკავშირებით, საყურადღებოა, გაფუროვის გამოკვლევა, რომელიც მიიჩნევს, რომ არაბულ ენაზე „ლაკ-

აბის“ ცნება (მე-10ს.) ძალზე ფართოა და ამ სიტყვით არაბები აღნიშნავდნენ მეტსახელსაც, წოდებასაც, თანამდებობასაც. აღმოსავლურ ენებში კი მას საპატიო ტიტულის სახე აქვს, რომელიც მეტაფორულ ხასიათს ატარებს. მუჰამედის დროს „ლაღაბი“ წარჩინებულთა შესამკობელი ყოფილა, ამით გამოხატავდნენ მათ განსაკუთრებულ დამსახურებას, მოღვაწეობის სახეს (გაფუროვი, 1971: 21).

მეტსახელთა წარმოშობა გარკვეულ საფუძველს ემყარება. ხდება პიროვნების დამახასიათებელი ყველაზე მკვეთრი შტრიხის (ხასიათის, მოქმედების...) გახაზვა. ბ.ჯორბენაძე აღნიშნავს კიდევ, რომ ობიექტის მრავალ ნიშნთაგან ერთის ამორჩევა არის საკუთარი სახელის მოტივაციის პირველი წესი (ჯორბენაძე, 1993: 21). ამდენად, მეტსახელი გარკვეული ინფორმაციის შემცველი ონიმია. ცხვირა, ნისკარტა, სუსტა, მერცხალა, ნიკაპა, ქოსა, ყოჩია, პუშკინა, გლობუსა და სხვ. მეტსახელთა გაგონებისას ჩვენ ინფორმირებული ვართ და ვიცით, რომ ცხვირგრძელ, აწოწილ, ნიკაპწამოწეულ, მატყუარა, ამაყ, თმახუჭუჭა, თავდიდ და ა.შ. ადამიანებს მოიხსენიებენ. ზოგჯერ მეტსახელის დამკვიდრებას ხელს უწყობს მხატვრულ ნაწარმოებთა ან კინოფილმთა გამართან მსგავსება. ასეთი მეტსახელებია: მაგდანა („მაგდანას ლურჯას“ პერსონაჟთან მსგავსების გამო), ბენიტო („ფარული ვნების“ მსუქანი პერსონაჟის მსგავსია), იბიტო, ზორო (ფილმის სიყვარულის გამო).

ხშირად მეტსახელს უფრო ეპატრონებიან, ვიდრე ოფიციალურ სახელს (სოჩია, ყორანა, ჭაჭო, ტუფტა, ფანტომასი...), ზედმეტი სახელით თავსაც იწონებენ. ასეთი მეტსახელები დამამცირებლად არ მიაჩნიათ, არც აღიზიანებთ, ამიტომ უწყინარ მეტსახელებს უწოდებენ. მაგრამ როცა მეტსახელი აზუნად აგდებას, ირონიას გამოხატავს, დენოტატის გაღიზიანებას იწვევს, ასეთებს დაცინვითი მეტსახელი შეესაბამება.

ქ. გოდერძიშვილი განარჩევს დაცინვითი ფუნქციის მეტსახელებს: „როცა მეტსახელთა დანიშნულებაა პიროვნების გახელება, ამ შემთხვევაში ისინი მიმართვის ფუნქციით იხმარებიან და „გამახელებელ მეტსახელებს“ ვუწოდებთ; როცა მეტსახელი აღნიშნავს მესამე პირს და არა აქვს მიმართვის ფუნქცია, „ზურგსუკანა მეტსახელების“ ტერმინით გამოვყოფთ“ (იხ. ქ. გოდერძიშვილი: პირის საკუთარი სახელი ქართულ მხატვრულ ლიტერატურაში, V-XX ს. 30 წ-მდე). ორივე მეტსახელი ათვალწუნების მომენტს გულისხმობს, აქედან პირველს არ ერიდებიან, ზურგსუკანა მეტსახელებს კი „მხოლოდ ზურგსუკან ხმარობენ, ვისაც ის ჰქვია, მხოლოდ დაუსწრებლად მოიხსენიე-

ბენ ასე, პირში ეუბნებიან მხოლოდ ჩხუბის დროს, წყენინების უამს“ (ხორნაული, 2003: 336). ზურგსუკანა მეტსახელებად მიიჩნევს დამცინავ და დამამცირებელ-შეურაცხყოფელ ეპითეტთან სახელებს პ.ცხადია (ცხადია, 2005: 156).

ა. გაფუროვის ცნობით, მეტსახელების გამოყენებას არაბულ ქვეყნებში გააჩნდა თავისი წესი. არ შეიძლებოდა ვინმეს გამოცხადება მაღალი რანგის ხალხის თანდასწრებით. მუჰამედი, იმის მიუხედავად, რომ თავად ქმნიდა მეტსახელებს, მოუწოდებდა არაბებს, ერთმანეთისათვის არ შეერქმიათ დამამცირებელი მეტსახელები. მუჰამედს აღიზიანებდა ძველი, ენობრივი სახელები, რომლებიც არ განირჩეოდა უაზრო მეტსახელებისაგან. განსაკუთრებით შეუწყნებელი ყოფილა წინასწარმეტყველი კერპების საპატივსაცემოდ შერქმეული სახელების მიმართ (გაფუროვი, 1971: 41).

ასპინძის მუნიციპალიტეტის სოფლების – ტოლოში, აწყვიტა, ხოზბავრა, თმოვი, ნაქალაქევი – მცხოვრებთა მეტსახელებში შეიძლება გამოვყოთ რამდენიმე სემანტიკური ჯგუფი:

1. გარეგნულ მახასიათებლებზე დამყარებული:

1.1. სისუსტე-სიგამხდრის, სიმაღლე-სიდაბლის, სიმსუქნის მიმანიშნებელი:

ა ყ ლ ა ყ უ ღ ა – საგრძნობლად მაღალი ტანის; „აყუღებულ“.

ა ყ ი რ ო – მაღალი კაცია; შდრ. აყლიო-აყოყილი – „უშნო სიმაღლის ადამიანი, ცოტა ჭკუაზე მწყრალი“ (მელიქიძე, 2009:188); აყლიო– „მაღალი და უშნო შესახედაობის ადამიანი, თან მოჩერჩეტო“ (ზედგინიძე, 2014: 31).

ბ ა ჩ უ ლ ა – პატარა ტანის; შდრ. ბაჩულია – „ჩანჩურა კაცი“ (ღლონტი, 1984: 64);

ბ ა წ ა – სუსტი, წვრილი კაცი. შდრ. ბაწარი – „წვრილი თოკი“;

ბ ა ჭ ა – პატარა ტანის; შდრ. „ბაჭაჭყანას“ განმარტავენ, როგორც პატარა, დაბალი და სქელი ყმაწვილის მოფერებით სახელს. ქართლურში უსიამოვნო გარეგნობის აღმნიშვნელია „ბაჭაჭყანა“ (ღლონტი, 1984: 65);

ბ ე ხ ო – მოტრეტილი, დიდი ტანის; ი.ქავთარაძის მიხედვით, ბეხლერწი იმერულში „დიდი, მაღალი და უშნო შესახედაობის არსება“ (ღლონტი, 1984: 71);

ბ ო ყ ვ ე რ ა – მეტისმეტად მსუქანი და ნელი; ბოყო– „ტანსრული, მსხვილი, ცოტა გაფუყულიც“. შდრ. ბოყო კაკალი-მსხვილი, დიდი კაკალი (ზედგინიძე, 2014: 46);

ბ რ უ ღ ე – უღამაზო აღნაგობის, უფორმო ტანის.

ბ უ ჯ ღ უ ნ ი – უშნო.

ბ ღ უ ნ კ ი – მოდრეკილი, ბეჭეებში მოხრილი; შდრ. რ.ინან-იშვილის მოთხრობა „ბღუკები“. მობღუნკვა- ლექს. გურ. ბე-ჭეებში მოხრა; მობღუნკული – მოკუნცხული, წელში მოხრილი, მოკაკული (ღლონტი, 1984:369); მობღუნკვა- მოკუნტვა, პატარა ტანის ადამიანის უშნო სიარული(ზედგინიძე, 2014:50);

გ ა დ ა მ ბ უ ლ ი < გადაბმული – „ძალიან მაღალი, გრძელი“;

გ ა ლ ო კ ი ლ ი – მეტისმეტად სუსტი;

გ ა წ უ წ უ ლ ი გ ი რ თ ხ ა – გამხდარი, წვრილი, გამწვლეული;

გ ე ქ ტ ა რ ა – დიდი უკანალის გამო. შდრ. ჰექტარი.

გ ე ჯ ა – გაფაფრული, გაგანიერებული (ინფორმატორი-ქეთინო მურადაშვილი). შდრ. გეჯა- დიდი ხის გობი (ორბელიანი, I,1991:157);

გ ო დ ო რ ა – ჩასქელებული;

გ ო რ გ ა ლ ა – მსუქანი. „კი არ დადის, დაგორავს“.

გ ო რ გ ა ლ ო – პატარა ტანის, ჩამრგვალებული;

გ ო ძ ო – ტანდაბალი და მსუქანი კაცი. შდრ. გოდო- გადაჭრილი მორი; გოდო – ძელის მოკლე ნაჭერი (ბერიძე, 1981: 34);

დ ე შ ო – „დევვივით ჩაჯიჟილი“, ინფ. პეტრე ველიჯანაშვილი;

დ უ გ დ უ გ ა – გაბერილი, სქელი. შდრ. დუგდუგი – ქემერ. უწესო, წინდაუხედავი (ღლონტი, 1984: 213);

ე რ თ ჯ ე რ ა დ ი – მომცრო ტანის, გაღეული;

თ ა გ ო – პატარა, მომცრო ტანის;

თ უ მ ბ უ ლ ა – მსუქანი ქალია. შდრ. თუნგულა – ლექს. იმერ. სპილენძის პატარა დოქი (მ. ჩიქ.);

კ ა ს ტ ი ლ ა – მაღალი, გრძელფეხება;

კ ა ც ნ ა ხ ე ვ ა რ ი – მაღალი, ტანადი, აშოლტილი;

კ ვ ი რ ტ ი გ ო რ გ ა ლ ი – დაბალი და მსუქანია. შდრ. კვირტა – გურ. ქიზიყ. დაბალი ტანის კაცი; პატარა ტანის ჩასკენილი ადამიანი (ღლონტი, 1984: 288); გადატ. იტყვიან ადამიანზე, რომელიც უშნოდ ჩასუქებულა (ბერიძე, 1981: 72).

კ ი კ ი ლ ა – ტანად მომცრო, კინკილა; შდრ. კიკილი–წვრილი პური (ბერიძე, 1981: 73).

კ ო შ ტ ო რ ა – დაბალი და ჩამრგვალებული ადამიანი; შდრ. კოშტი „რაიმეს გამკვრივებული ნატეხი; კოშტორი იხმარება კორდოხის გაგებითაც „გოროხი, მუშტზე დიდი თუ მცირე ხმელი მიწის ნაკვეთი“ (ზედგინიძე, 2014: 170);

კ ო ჭ ა ტ ა – დაბალი, მსუქანი. შდრ. კოჭატა- დაბალი

ტანის ქალი, ავი ქალი (მელიქიძე, 2009: 192); კოჭატა- ქალის მეტსახელად აქვს დაფიქსირებული გ.ზედგინიძეს (ზედგინიძე, 2014: 171);

კოჭობა – დაბალი და მსუქანი კაცი;

კუდა – პატარა ტანის, გაღეული;

კუნთო – ძლიერი, ჯანიანი;

კურკა – დაბალი, პატარა;

კურტუმა – გაბზეკილი საჯდომის გამო;

კუტა – დაჩიავებული, გასაცოდავებული. შდრ.კუტი პური;

კუწია – პატარა ტანის იყო, მიკურწული;

კუჭა – პატარა. კუჭი!კუჭო! - მიაღერსებით, მოფერებით, მიმართვა ვინმესადმი, უმეტესად ბავშვისადმი (ზედგინიძე, 2014:174); შდრ. კუჭი – თუშ. ხევს. ბორცვი, გორაკი (ღლონტი, 1984: 319);

ლაგლაგი – დიდია ტანად, მონჯღრეული, ძლივს დადის, მოღაყლაყებს. შდრ. ლაგლაგი - წერო, ლაკლაკი (ბერიძე, 1981: 76).

ლაკოტა – ტანად მომცრო, გაღეული;

ლაწუნა – ჩამომხმარი, სუსტი;

მაღალი – მაღალი ქალი;

მოდრეკილი – წელში მოხრილი;

ნორჩია – სულ ახალგაზდრად გამოიყურება;

ოჭია – პატარა, გამქრალი;

პატრატაქალი – დაბალი, პატარა ტანისა; შდრ. პატრა-პატარა, მცირე, უმცირესი(ღლონტი, 1984: 436);

პაწო – ტანით პატარა და დიდმუცლიანი;

პოჭოჭიკი / პოჭონჭიკი – პატარა, გამქრალი ტანის. შდრ. ჯავახ. კასრის საცობი (მარტიროსოვი, 1984:242);

სუსლიკა – გაღეული, სუსტი;

სუსტა – ძალიან გამხდარი;

ტანტრე – მოხეული, ტანდიდი; „დიდი, მოზრდილი“ (ბერიძე, 1981: 120);

ტრანა – ხმელ-ხმელი, სუსტი;

უდანო – გაღეული, სუსტი;

ფიცარა – სუსტი, გაღეული;

ფიჯი – პატარა ტანის, დაბალი. „დაბალტანიანი, მომცრო, დანაკებული“ (ზედგინიძე, 2014:282); შდრ. ფიჯინა- ჯავახ. აჭარ. უდროოდ ხბოს მოგები დეკეული (ღლონტი, 1984: 545);

ფუნდუ – პუტკუნაა, დაბალი. შდრ. ფუნია, იგივე ტაბასკვერა – ლეჩხ. ოკრიბ. დაბალი, ჩაფსკენილი ტანის კაცი, დაგვარჯული (ღლონტი, 1984: 504);

- ქ ო თ ა ნ ა** – ჩასუქებული, ჩამრგვალებული;
- ღ ა ჯ ა ჯ ა** – შეუხედავი, ჩაფსკვნილი, ჩასქელებული;
- ღ ვ ა ნ ა** – გაღეული, პატარა, მომცრო ტანის კაცი. შდრ. ღვანა – წვრილი, პატარა თევზი, ღორჯოსაც ეძახიან; „ღვანა პატარა თავმსხვილი შავი თევზია. მთის წყალში არ იცის. ბინადრობს მტკვრის ნაპირებში ლამიან ადგილზე. ღვანა– ერთადერთი ფორმა იცის მესხურმა, „ღორჯო“ შემოიტანეს გადმოსახლებულმა იმერლებმა (ბერიძე, 2005: 41). ღვანას მბერიძე შლის შემდეგნაირად: ღვა-ან-ა, სადაც ღვა არის ლოყა მეგრულად, ხოლო -ან სუფიქსის ა დაკარგულია. ღვანა გამორჩეულად „ლოყიანი“, ლაყუნებგაბერილი და შემთხვევითი არ არის მისი „პატარა ლოქოდ“ განმარტება (ბერიძე, 2005: 42).
- ღ ი ლ ა** – მიდილული, დასუსტებული, გამხდარი, დაწუხებული;
- ყ ა ვ ე რ ა** – მადალ-მადალი კაცია, გამხდარი; შდრ. ყავარი.
- შ უ რ უ პ ი** – პატარა, მოცუცქნული;
- ჩ ა ბ ა ლ ო** – „დაბალ კაცზე იტყვიან“ – ნ. აგიაშვილი; ჩაბალუა-უხეირო, უმსგავსო ადამიანია, ვ. ბერიძე (ღლონტი, 1984:639);
- ჩ ა ქ უ ჩ ა** – ტანდაბალი, დიდთავა კაცი;
- ჩ ი ნ ჩ ხ ვ ა რ ა** – ძალზე გამხდარი. შდრ. ჩინჩხვარი– ხმელი ფიჩხის შტოები; დაჩინჩხვარა - წვრილ ნაფოტებად აქცია, დაანაკუწა (ხედგინიძე, 2014: 89);
- წ ე რ ი ტ ო** – მადალი. შდრ. წერწეტინა – გურ. წერწეტი, მადალი, გამხდარტანიანი, მოხდენილტანიანი (ღლონტი, 1984:700);
- წ ე რ ო** – მადალი კაცია;
- წ ო წ ო** – აწოწილი, სუსტი აღნაგობის, მადალი კაცი; წოწო – „მადალ-მადალი“, მეტსახელად დადასტურებულია გრ.ბერიძესთან (ბერიძე, 1981: 166);
- ჭ ე რ ე კ ა** – მადალი, წარმოსადეგი გარეგნობის;
- ჭ ი ა** – დაბალი, მომცრო ტანისა;
- ჭ ო ნ ჭ ი კ ა** – პატარა; შდრ. პოჭონჭიკა;
- ჭ ო რ ტ ი ა** – მადალი, აწოწილი; შდრ., ჭორტი – „მადალი ქვა, სვეტი“ (მელიქიძე, 2009: 195);
- ხ ა რ ი** – ზორბა ტანის, მსუქანი და ძლიერი;
- ჯ ი ბ ი ს ს ა ა თ ი** – პატარა აღნაგობის;
- 12. პირისახის მოყვანილობისა და თვალის ფერის მიმანიშნებელი:**
- გ ლ ო ბ უ ს ა** (<გლობუსი) – დიდთავა;
- ღ ი ნ გ უ ლ ა** – აპრეხილი ცხვირი აქვს. შდრ. დინგი –

ღორის ცხვირი;

დოლე – მრგვალი თავის გამო. შდრ. დოლა – ურქო ძროხა ან პირუტყვი საერთოდ (დლონტი: 1984: 209). „დოლეს“ ჩვენში ეძახიან ურქო თხას“- ინფორმატორი ნუგზარ კაკელიძე.

თავე – დიდთავა;

კენურა – დიდი მრგვალი თავი და ღაქლაქა ლოყები აქვს. შდრ. კენურა – წითელი ვაშლის ჯიში;

კვიტა – პატარა ტანის, ღაუზარელი. შდრ. კვიტა – გადატ. პატარა ადამიანი (გრ. ბერიძე, 1981: 72);

კოპო – შუბლზე დიდი კოპის გამო;

ლაყურა – დიდი ტუჩების გამო;

ლაშიანი – დიდტუჩა კაცი.

ლაფშა – დიდტუჩება; „დიდი და უშნო ტუჩებიანი ადა-მიანი“ (გრ. ბერიძე, 1981: 78); დიდპირა, ბევრის მჭამელი (ზედგინიძე, 2014: 178);

ლესტო (<ნესტო) – დიდი ნესტოების გამო;

მოდრეცილი – ცხვირმოგრეხილი;

მგრგლი – ტუჩმოგრეხილი; მესხეთში მრდს უშნო, შეუხე-დავ ადამიანს ეძახდნენ;

მუთო – ბუსთვალება, ბუსავით იყურება;

ნამყენი ჭიანჭველა – დიდთავა. „ნამყენს“ მოჯიშებულს, გაუმჯობესებულს ეძახიან (ნ. მ.);

ნისკარტა – ცხვირგრძელი, ცნობისმოყვარე ქალი;

ნიკაპა – გრძელი ნიკაპის გამო; წამოწეული ნიკაპის გამო;

სოჩიკა – დიდი, ბრიალა თვალები აქვს;

ტურჩა – მსხვილტუჩება;

ტურჩია – ტუჩებგამოწეული;

უზბეკა – წვერილი თვალების გამო;

ღრჯოლა – ცუდი, ღრჯოლიანი კბილების გამო;

ჩანგა – უშნო, გამოწეული ყბის გამო;

ჩანგაყვრგლა – ყბაგამოწეულია;

ჩანალა – თვალჭრელი;

ცხვირა – გრძელცხვირა ქალია, ცნობისმოყვარე;

ჭოტურა – ჩაჭუტულთვალებიანი. შდრ. მთიულ. ჭოტა;

13. თმისა და სახის კანის ფერის მიხედვით სახელის დარქმე-ვა არსებობდა აღმოსავლეთის ბევრ ხალხში (**Гафуров**, 1971:16). შავი კანის ფერი ფიქსირდება ეთნონიმური წარმოშობის მეტ-სახელებში: თარაქამა და ქურთო. ეს უკანასკნელი გვხვდება როგორც მამაკაცის, ისე ქალის მეტსახელად.

ბახალა – ყვავის ბახალასავით შავია;

ბ უ რ ძ გ ნ ი ა – თმადაუვარცხნელი დადის, თმაგაბურძენული ქალია;

გ ლ ე რ ძ ა – თმებგაპუწკული; გლერძივით თმები აქვს, უხეში, რომ ვერ დავარცხნი;

და ბ რ ა წ უ ლ ა ი – წითელი, „დაბრაწული“ სახის გამო;

თ უ ღ ო – შავგვრემანი;

თ უ ჯ ი – შავი ფერის;

მ უ რ ე შ ა – მურივით შავი, შავგვრემანი; მურეშა (მურა+შავი) – შავგვრემანი (ბერიძე, 1981: 93);

პ ა ნ კ ო – თმაწვერმოუწესრიგებელი, გაპანკლული; „პანკული – ხშირი და გრძელი ბალანი“ (ბერიძე, 1981: 104);

პ უ წ კ ა – თმაგაპუწკული;

ს ა რ ი ა – ქერა კაცი; სარია – ქერა, ნაცრისფერი საქონლის საკუთარ სახელადაც გვხვდება ჯავახურში (ბერიძე, 1981: 113);

რ ი შ ა – ქერა თმების გამო;

ტ ა ლ ა ხ ა – შავია ტალახივით;

ტ ლ ა პ ო – შდრ. ტელაპო – „თხლად ახელილი მიწა“.

ქ ა ჩ ა ლ ი – უთმო; შდრ. სპარს. ქაჩალ – „კაცი, რომელსაც თავზე თმა რა აქვს“ (ქეგლ., VII, 1962: 276);

ქ ე რ ა – კანის ფერის გამო;

ქ ო ჩ ო რ ა – ხშირთმებიანი; თმაქოჩორა.

ღ ვ ი ტ ი ტ ა – თეთრი პირისახის, ფერმკრთალი;

ყ ა რ ა – შავი. შდრ. თურქ. kara - შავი; შავგვრემანი, მუქი (ჩლაიძე, 2001: 785);

ყ ა რ ა ყ უ შ ი – პატარა შავგვრემანი ქალი. შდრ. თურქ. karakus – ზოლლ. არწივის სახეობა (ჩლაიძე, 2001: 787);

ყ ა ყ ა ჩ ო – წითური, ღამაზი კაცი ყოფილა;

ჩ ო რ ნ ა – შავგვრემანი;

ც ხ რ ა ნ ა წ ნ ა ვ ი ა ნ ი – უთმო. შდრ „ცხრახელა“ ცალხელას სანაცვლოდ.

წ ი თ ე ლ თ ა ვ ა – წითელთმიანია;

წ ი რ ნ ა – წირნისფერი, მოყვითალო თმა აქვს.

14. ფიზიკური ნაკლის გამომხატველი:

ბ რ უ შ ა – ცუდადმხედველი;

კ ო ქ ტ ე ბ ი – მოკრუნჩხული, დამწვარი თითების გამო. შდრ. რუს კоготь, когтя, когти – ბრჭყალი, კლანჭი (კანკავა, 1977: 193);

კ ი ს ე რ ა – კისერმოგრეხილი;

ტ ა კ ვ ი – ხელდაზიანებული;

ჩ ო ლ ა ხ ი – ხელდაზიანებული. შდრ. თურქ. colak –

ხელგამხმარი, ხელდასახიზრებული, ხელდაშავებული ადამიანი (ჩლაიძე, 2001: 287); აქედან: ჩოლაყაშვილი > ჩოლოყაშვილი (გვარსახელი); ჩოლახი ჯავახურში ცაციას აღმნიშვნელიცაა: „მარჯვენის ნაცვლად მარცხენა ხელის მოხმარება უფრო ემარჯვება, ცაციაა“ (ზედგინიძე, 2014: 323);

ც ა ლ თ ა თ ა – ცალხელა;

ც ა ლ კ ლ ა ვ ა (<ცალმკლავა) – მკლავმოკვეთილი;

2. მსგავსების გამომხატველი:

2.1. სხვა პიროვნებასთან მსგავსების გამო:

ბ ე ლ ა დ ი – სტალინივით დიდ უღვაშებს დაატარებდა;

დ ო ს ტ ი ა – ბებიას თავისი ნაცნობისთვის მიუმსგავსებია; თურქ. dost – მეგობარი (ჩლაიძე, 2001: 372);

ე გ ნ ა ტ ე ი – ზედათმოგველ გიჟ ეგნატეს ამსგავსებდნენ;

მ ა მ ფ რ ე – სომეხ მამფრეს ამგვანებენ;

მ ე რ ო ჟ ა – მოსახელეს ჰგავს, უჟმური და უხასიათალო;

პ ო ღ ო ს ა – ვინმე პოლოსასთან მსგავსების გამო;

პ უ შ კ ი ნ ა – ხუჭუჭთმიანია პუშკინივით;

ს კ რ ი ა ბ ი ნ ი – ბოქსიორ სკრიაბინივით მუშტები შემართული ჰქონდა;

ტ ი გ რ ა ნ ა – სომეხ ტიგრანას წააგავსო;

2.2. ლიტერატურულ პერსონაჟს ან კინოფილმის გმირს მიმსგავსებული:

ა ლ ი ბ ა ბ ა – ამ პერსონაჟივით მოუპარავი არაფერი რჩებოდაო, ყაჩაღანა იყო;

გ ა უ ლ ა წ უ ნ ე – ფილმის „ნატერის ხე“ პერსონაჟთან მიმსგავსების გამო;

ი ო ნ ა – კინოფილმის პერსონაჟთან მსგავსების გამო;

მ ა გ დ ა ნ ა – მშრომელი, გამრჯე ქალია, „მაგდანას ლურჯას“ პერსონაჟივით;

მ ო ლ ა – ენაკვიმატი, ოხუნჯი; „მოლა ნასრედინს არ ჩამოუვარდებოა“;

მ უ რ ტ ა ლ ო – „კუკარაჩას“ პერსონაჟს ჰგავს;

ნ ა ხ ე ვ ა რ ქ ა თ ა მ ა – პატარა ტანისაა და მჭამელი, შედარებულია მულტიპლიკაციური ფილმის „ნახევარქათამას“ გმირს;

ო ლ ღ ა – ოლღა ბებიასავით („მე, ბებია, ილიკო და ილარიონიდან“) ხელეზგადაჭდომილი დგასო;

ო ძ ე ლ ა – არსენა ოძელაშვილს ჰგავსო;

ქ ი მ ს ა ლ ა – კინოგმირთან მსგავსების გამო; შდრ.: თიმსალ-მაკო. მოხერხებული, გაიძეურა;

ყ ო რ ჩ ი ხ ა ნ ი – მოწინააღმდეგე, ოპოზიციური ბუნები-

საა და ფილმის გმირის გამო შეარქვეს;

შ ა დ ი მ ა ნ ა – შადიმან ბარათაშვილივით გულბოროტი, გულდრძო;

ჩ უ მ ა – თურქ ჩუმას ამგვანებდნენ;

3. შინაგანი ბუნებისა (ქცევის, თვისების, ჩვევის, ხასიათის) გამომხატველი:

ა რ წ ი ვ ი – ამაყი, ზვიადი, თავსიტყვა;

ა ჯ ი კ ო ხ ტ ა – კოხტაობის მოყვარული, კოპწია; აჯიკოხტა „მშიერ ლამაზს“ ნიშნავს (ინფორმატორი: ფოფალა დიასამიძე);

ა ფ ლ ა თ უ ნ ე – აჩაჩული, ფლათუნა, უხეირო სიარული გამო;

ბ ა კ ა ლ ი – ბევრი სმა შეეძლო;

ბ ა ნ ძ ი – მოუსდენელი, ჩლანუნა; შდრ., ქართლ. ბრანძვი – „ძალიან ძველი ტანსაცმელი; მესხ. ბრანძი – „ძონძი, კონკი, ძველმანი (ღლონტი, 1984: 87);

ბ ა რ ბ ა ც ა – ბარბაცით მოსიარულე ქალი;

ბ ა ჩ ი ა – საწყალი, დაჩაგრული; შდრ. ფშ. ბაჩა, ბაჩანა – „პატარა, დაბალი ტანადობის კაცი“ (ღლონტი, 1984: 64);

ბ რ ა ც უ ნ ა – უღიმღამოდ მოსიარულე; შდრ. ბრაცუნი – ნელი, უხეირო სიარული, ფეხის წამოკერით და მუხლის კეცვით სიარული (ღლონტი, 1984: 87);

ბ რ ე ქ ა /ბრექია – გაჭიმული, გაბრექილი სიარული იცის, უკადრისი და უკარებაა. საბასთან „ბრექა“ განმარტებულია, როგორც გაბზეკა (ორბელიანი, 1991: 114), ქართლურში კი „ბრექია“ ამპარტავანი, თავის მადლა დამჭერი, ჭიმიანა (ღლონტი, 1984: 88);

ბ რ ი ა ლ ა – მედიდური, თვალებს აბრიალებს ხშირად;

ბ ო დ ო ს ა – დუნე, უღიმღამო; შდრ. ქიზიყ. ბოდოშა – „უსუფთაო, ჭუჭყიანი“ (ღლონტი, 1984: 78);

ბ უ ს ტ ი /ბუსტუნა – მოუხერხებელი, ნელი; შდრ., ქართლ. ბუსტარა – „უგერგილო, გაუგებარი ადამიანი (ღლონტი, 1984: 95);

ბ უ ყ უ შ ა – განმარტოებით ყოფნა უყვარს, ბუყუშივითაა;

გ ლ ა ვ ა – მედიდური, უფროსობის მოსურნე. შდრ. глыва, глывы – მეთაური, უფროსი (კანკავა, 1977: 100); **გ ლ ა ვ ი ე ნ ი** სოფ. ზველში ზედგინიძეების განაყოფთა სახელია.

გ ე ლ ო (<მგელო) – მოხერხებული;

გ ე ჯ ა – უსუფთაო, მოუწესრიგებელი;

გ ვ ე ლ ა – მოხერხებული;

გ ი შ ე – გიჟმაჟი ხასიათის გამო;

გ ი შ უ ა – ჩხუბისთავი, „აფრენილი“;

გ უ ზ ა – მუდამ გულმოსული, დიდგულა, გუდასავით იბერებაო;

გ უ ლ ა დ ა – გულადი, მამცი, უშიშარი;

დ ა ლ ი გ ე ჩ ი ა – გიჟმაჟი, გადარეული; თურქ. daligaci – 1) ქარგ. მატყუარა, ყალთაბანდი, თაღლითი, თვალთმაქცი, გაიძვერა, გაქნილი; 2) ფუქსავატი, თავქარიანი, ქარაფშუტა; 3) დაბნეული, დაფანტული, უგულისყურო, გულმავიწყი (ჩლაიძე, 2001: 301);

დ ა რ დ ა გ ი – არეული, დაულაგებელი, აფორიაქებული; „სულელი, ჩერჩეტი“ (ზედგინიძე, 2014: 102);

დ ი დ ი თ ქ ვ ი ა – ბუტია, დიდგულა, უხასიათო. შდრ. ამპარტავანი, ზვიადი, მედიდური, ავენა (მელიქიძე, 2009: 190);

დ ო ყ ე – ინფორმატორთა ცნობით, დოყლაპია, მოუხერხებელი ადამიანია; სულ სხვას ადასტურებენ მეცნიერები. „ადამიანს როცა დოყეს შეარქმევენ, აღმოჩნდება, რომ შემთხვევითი არ არის, – წერს მბერიძე და მასში **დოყ** ფუძესა და **ე** მაწარმოებელს გამოყოფს“ (ბერიძე, 2015: 8); გ.ზედგინიძის „ჯავახური ლექსიკონი“ გვამცნობს, რომ „დოყი არის ჯავრი (ჯავრი სჭირს), შურისძიების გრძნობა, გულში ნადები მტრობა. „მაგას გულში დოყე აქს, არ გამახარამს“, „იმისი დოყი სჭირს და იმიტონ ცუდ ამომს იმაზე“. აქედან დოყიანი ადამიანი – ღვარძლიანი, ვისაც საერთოდ ჩვევია გულში ჩადება. დოყიანი სიტყვა – მტრული სიტყვა“ (ზედგინიძე, 2014: 121);

ე დ უ კ ა – ქალაჩუნა, ჭორიკანა კაცი;

ე მ მ ა კ ი – მოხერხებული, „ხეზე კუდით ეკიდება“;

ზ ბ გ ღ ი – ბორბოტი და ღვარძლიანი;

ზ ვ უ გ უ რ დ ი /ზუგურდი – არაფრისმაქნისი, უქონელი; ზუგურდი – „დატაკი, მშიერ-მწყურვალი, არაფრის მქონე“ (ზედგინიძე, 2014: 137);

ზ ო დ ე – ზარმაცი, ზოდევით უძრავი; მესხეთში „გამოზოდელს“ უწოდებენ გამოწოლილ, გაუნძრეველ ადამიანს;

ზ გ რ ზ გ პ ა – დაუდგომელი, მოუსვენარი;

თ ვ ი რ ი დ ი – მოუხელთებელი, ყაჩაღანა; „თავზე ხელადებელი, გავარდნილი, ყაჩაღი“ (ბერიძე, 1981: 65);

ი ა ბ ა ნ ი – ყურწაგდებული, უდარდელი; „განაბული, ჩუმქუმა, მიუკარებელსავით“ (ბერიძე, 1981: 100);

ი გ ვ ი თ ა – შდრ. იგითი- „ყოჩაღი, გულადი, გამბედავი“ (მარტიროსოვი, 1984: 234);

ი ნ დ უ კ ი – „როცა თვრება, ინდაურივით იფხორებაო“;

ი ჩ ი ყ ა რ ა – დამბეზღებელი, გველაძეა;

კ ა ლ ი ა – მოუსვენარი, სწრაფი;

კ ა ნ ფ ე ტ ა – ტკბილეული მოყვარული;

კ ა ტ ა ტ ე – მოჩხუბარი;

- კ ა შ ა** – გამძლე, ამტანი;
- კ ვ ი ც ი** – მარდი, ჩქარი, დაუზარელი;
- კ ი ბ ღ** – ნერვებისმომშლელი, გამღიზიანებელი;
- კ ი ნ ტ ღ** – გაბრექილი სიარულის გამო;
- კ ი შ ღ** – შდრ. ამოკიჟვა (თვალის) – თვალის მოხუჭვა, მცირედ მოჭუტვა, დაპატარავება; კიჟვა – თვალის მოჭუტვა, მოწკურვა (ზედგინიძე, 2014: 22, 167); კაცს, რომელიც ცალ თვალს ჭუტავს (არა თვალის ჩაკვრა, ერთგვარი ჩვევის გამო), კიჟოს შეარქმევენ ხოლმე (ბერიძე, 2015: 8);
- კ ნ ა ჭ ა** – ცველქი, მოუსვენარი; „პატარა, ცველქი გოგო, გამხდარი, სუსტი“ (გრ. ბერიძე, 1981: 73);
- კ ღ მ უ ნ ი ს ტ ი** – ზედმეტად მოწესრიგებული;
- კ ღ რ ი კ ა** – მერყევი, არამყარი ხასიათის გამო; შდრ. კორიკი– სიბრტყეზე არამდგრადად მდებარე საგნების ქანაობა, რყევა (ზედგინიძე, 2014: 169);
- კ უ კ უ ზ ი** – არამყარი ხასიათის გამო;
- კ უ ნ კ უ ლ ა** – სიარულის მანერის გამო შერქმეული; დაკუნკულებს, კუნკულით დადის;
- კ უ ნ ტ რ უ შ ა** – სირბილით მოსიარულე ქალი;
- კ უ ს კ უ ს ა** – ა) სიარულის მანერის გამო; დაკუსკუსებს. შდრ., კუსკუსებს- მოუსვენრად არის, წრიალებს (ქეგლი, ერთტომეული, I, 592); ბ) მოუსვენარი ხასიათის გამო; კუსკუსი – ქათმის კრიახი კრუხობის დროს (ბერიძე, 1981: 76);
- ლ ა მ ბ ა ღ ა** – სასაცილოდ ცეკვავს ხოლმე;
- ლ ა ფ ლ ა ფ ა ტ ღ** – უშნოდ მოსიარულე, ფლათუნა. შდრ., ქართლ. ლაფლაფი- „ფამფალი, რყევა, ლაყლაყი“ (დლონტი, 1984: 324);
- ლ ა ჯ ი ა ნ ი** – გალაჯულად მოსიარულე; ლაჯიანი ბერიძესთან უშნოდ მოსიარულე ადამიანია (ბერიძე, 1981:78);
- ლ ი ლ ი ფ ა რ ა** – მატყუარა, გაიძვერა. შდრ., ლილიფარობა – „მლიქვნელობა“ (დლონტი, 1984: 332);
- ლ ი პ ღ** (<ლიპი) – მოუხელთებელი. შდრ., ქიზიდ. ლიპი – „სრილა, მცურალა, სასხლტომი“ (დლონტი, 1984: 332);
- ლ უ წ უ ტ ი** – გაიძვერა, შურიანი; შდრ. ლუწუტი – ძუნწი, ენიანი, მეშურნე ადამიანი (მელიქიძე, 2009: 192);
- მ ა ჩ ვ ი** – გაიძვერა, სუსია;
- მ გ ე ლ ი** – უხეში, უტიფარი;
- მ ე ლ ა** – გაიძვერა, მოხერხებული;
- მ ე რ ც ხ ა ლ ა** – მანქანას დააქროლებს ისე, თვალს ვერ შეავლებო;
- მ ე შ ღ კ ი** – ზარმაცი, ტომარასავით დევსო, განძრევა ეზარება;

- მ კ ვ დ ა რ ი** – უდიდლამო, უსიცოცხლო;
- მ შ დ ღ** – უდიდლამო, ნელი, თავისთვის მყოფი;
- მ შ თ რ უ ფ ი** – უსუფთაო, ბინძური; „მაიმუნი, უსირცხვილო, მოურიდებელი“ (ბერიძე, 1981: 93); მუთრუფი თურქული მოდგმის ტომია, მუთრუფები ცხოვრობდნენ სამცხე-ჯავახეთში.
- მ შ რ ღ** – უხასიათო, იოლაღვერწამლები;
- მ შ რ ტ ა ლ ი** – უსუფთაო, ბინძური;
- მ ყ რ ა ლ ი** – უხასიათო;
- ნ ა ბ ი ა** – ჩუმელა, გაიძვერა, გასუსული; „სულ მუდამ გაბაზული, ქვეშ-ქვეშა“ (ბერიძე, 1981: 95);
- ნ ა ბ ღ** – ჩუმი, ნაბია;
- ნ ა გ ა ზ ი** – კაპარჩხანა, კაპასი, მოურიდებელი; „გადატ. მნიშ. ხმარობენ კარიკარ მოხეტიალე ადამიანზე (ბერიძე, 1981: 95);
- ნ ა გ ლ ი** – უტაქტო, უტიფარი ქალი;
- ნ ა რ ე** – ნარ-ეკალივით ისუსხებაო, წყევლა ჰყვარებია;
- ღ რ გ უ ლ ა** – დაუნდობელი, შეუბრალებელი;
- პ ა ნ ჭ ი კ ა** – პრანჭია, კოპწია;
- პ ა ც ე** – ჩქარი, ნერვიული, მოუსვენარი;
- პ ი რ დ ი ა** – მყვირალა; სიტყვის არშემნახი;
- ჟ ა ნ დ ა რ მ ი** – მოსწავლეებმა შეარქვეს სიმკაცრის გამო;
- რ ღ ბ ღ ტ ი** – გაშეშებული სიარულის გამო;
- რ უ ხ ღ ი** – მაღალი, ჩაფსკვნილი ქალი იყო, მგლური ნაბიჯებით დადიოდა;
- ს ა გ ვ ე ლ ა** – უსუფთაო, მურტალი, მოუწესრიგებელი. საგველა მესხეთში ფურნის გამოსაგველი ჯოხზე წამოცმული ნაჭურია;
- ს ა ს უ ფ თ ა ღ** – სუფთა, კოპწია, მოწესრიგებული ქალია;
- ს ა რ ს ა ლ ი** – სულელი, თავადებული; სარსამი (თურქ.) შტერი, ყვეენი (ბერიძე, 1981: 114);
- ს ა ჯ ი** – ორპირი, მოხერხებული, მეთავისე. შდრ. მოხერში შაჯი/საჯი- „ორპირა“; საჯი – ჯავახ. 60 სმ-მდე დიამეტრის თუჯის ამოპერილი ფილა, რომელზეც პურს აცხოვენ (ზედგინიძე, 2014: 255); საჯის პური – თხელი, ბრტყელი პური, გამომცხვარი უღვიარი ცომისგან; ძირი და ზედაპირი განსხვავებული არ უცხვებოდა, ორივე მხარე ერთნაირად ბრტყელი უნდა ჰქონოდა. უპირო ან ორპირ კაცზე იტყოდნენ ხოლმე: „საჯის პურივით არის, რომელ მხარესაც გინდა გადააბრუნო, ერთნაირია, ასეთ კაცს არ უნდა ენდო“ (ბერიძე, 2015: 8).
- ს ვ რ ი ნ ა** – ცხვირში ისვრინება;
- ს გ ლ ხ ჩ ი ა** – სულ ჯავრობს, ხმაურობს, ჩხუბობს, „სულ ხჩის“;

ს თ კ თ – თავგასიებული, ზარმაცი, გაუნძრეველი;
ს თ ხ ა ხ ა – მაწანწალა, აქა-იქ მოსიარულე, მოხეტიალე. შდრ. არაბულად სოხახი- „შუკა“. ტოლოშში დასტურდება ტონიმი „სოხახის თავი“.
ს უ ს ე – ჩუმჩუმა, გასუსული დაიარება;
ს უ ს ი ა – დაისუსება, ჩუმჩუმა, ქვეშქვეშა კაცი;
ს უ ტ ი ა – გასუსული დადის, იღუშალივით;
ტ ა ღ ბ ა დ ი შ ა – ამაყი, თავნება.
ტ რ უ ს ე – ცუდი, მყრალი ხასიათის გამო; „რომ აყროლდება, ვერ გაეკარები“;
ტ უ ჩ ი ლ თ კ ი ა – ტუნებს ილოკავს წამდაუწუმ. შდრ. თითიღეჭია მის. ჯავახიშვილის მოთხრობიდან „მდევარი“
ფ ა ც ი კ ა – მოუსვენარი, მოხერხებული. შდრ. ქართლ. ფაცანკალი– „ფაცი-ფუცი, ალიაქოთი, გამოწვეული მოულოდნელი სასიხარულო ან საწყენი ცნობით, ან საქმის მალე დამთავრების სურვილით“ (ღლონტი, 1984: 538);
ფ ე თ ი ა ნ ი – ფიცხი, ფეთქებადი ხასიათის გამო;
ფ ი ც ხ ე ლ ა – ფიცხი, აგრესიული;
ფ ლ ი დ ი – გაიძვერა, საქმისგან რომ თავს იძვრენს;
ფ თ რ ი ა – გიჟმაჟი, გადარეული, ფორიაქა;
ფ ს ლ ი კ თ – ქვეშაფსია. შდრ., ფსლიკიანი – „ბავშვი, რომელიც შარდს ვერ იკავებს“ (მელიქიძე, 2009: 194);
ქ ე თ – „ქეობს“, მედიდური, ამაყი;
ქ ვ ა კ ა ც ა – უტეხი, მტკიცე ხასიათის;
ქ ვ ე შ ქ ვ ე შ ა ი – თავწაღუნული, გაიძვერა;
ქ ი მ ს ა ლ ა – მოხერხებული, გაიძვერა;
ქ თ თ ქ თ თ ა – ჭირვეული, ფორიაქა;
ქ თ ს ა – მატყუარა, ტრაბახა, ტყუილა;
ღ ა ვ ე ი ნ ი – ჯუჯღუნა, ღნავია ხასიათის გამო;
ყ ე რ ა უ ც ი – სულელი, შტერი. შდრ. ჯავახ. ყერაუცი– „შტერი, უგუნური“ (მარტიროსოვი, 1984: 249); ყერანუცი– „თავალებული, მოსულელლო ტიპი“ (მელიქიძე, 2009: 194);
ყ ე ყ ე – დოყლაპია, მოუხერხებელი, ბედოვლათი. შდრ., ჯავახ. დოყე- „უქნარა, ყეყენი, დოყლაპია“ (მარტიროსოვი, 1984: 231);
ყ ე ჯ ე – გალაჯული სიარული იცის; შდრ. ყეჯელი – ორკაპი, ბოლოში ორად გაყოფილი (ზედგინიძე, 2014: 299);
ყ ვ ა ვ ი – ხელმრუდე;
ყ თ ყ თ რ ა – სემანტიკური გადახრის საინტერესო მაგალითია მბერძნის აზრით, „ბავშვის ჯიშთან კვერცხებზე იტყვიან ყოყრიანიო– ჯიშიანი, შეძლებული: „ბიჭს ყოყრებში ეტყობა,

რაც გაიზრდება“. ყოყორე ზანურში გოგორის ჯიშია“(ბერიძე, 2011: 79).

ყ თ რ ი – ძლიერი, ბაქია, თავმომწონე;

ყ უ რ შ ა – ყველგან მიეყურადებულის, რომ რამე შეიტყოს“; ცნობისმოყვარე.

შ ა ლ ა ხ თ – საუბრისას ხელებს შლის;

შ ა ს ტ რ ი – ჩქარი, მოუსვენარი; შდრ. რუს. *шустрий* - სწრაფი.

შ ე ფ ი – თავგამოდება, თავის გამოჩენა უყვარს;

შ ლ ე ფ ე თ თ – საქმეს ჩქარ-ჩქარა აკეთებს;

შ ი ტ ლ ი კ ი ნ ე – მოლაყბე, მოხეტიალე, ცერცვტი; შდრ. გ.ხორნაულის „შეინტლიკა“.

შ ი ფ ე რ ა – თავქარიანი, გადარეული;

შ უ ს ტ რ ი – სწრაფი, მოუსვენარი, მოხერხებული; შდრ. რუს. *шустрий* სწრაფი;

ჩ ა ხ თ (<ჩლახო <ჩლახუნი) – უწესრიგო, აჩახულ-დაჩახული. შდრ., ჩლახუნი- „უშნოდ, ფეხის თრევით სიარული; ტალახში ტლაპა-ტლუპით სიარული“ (დლონტი, 1984: 660);

ჩ თ ლ ფ თ ტ ი – უთაური, უდიმდამო, მოუხერხებელი. „მოუქნელი, საქმის უცოდინარი, მოუხერხებელი“ (ზედგინიძე, 2014: 323). შდრ. თურქ. *colpalik(-gi)* – დაბღურობა, დაუდევრობა, მოუქნელობა, მოუხერხებლობა (ჩლაიძე, 2001: 287).

ჩ უ ბ ი ს ტ უ ნ ა – ბუსტუნა, უდიმდამო; საქმის თავსა და ბოლოს რომ ვერ გაიგებს;

ჩ უ ლ თ – მოდუნებული, უსიცოცხლო;

ჩ უ მ ე ლ ა – ჩუმჩუმა, ნაბია, წყნარი;

ც ა ნ ც ა რ ა – ცანცარი უყვარს, თავქარიანია;

ც ი ც ხ ვ ი ნ ა ტ ე ხ ი – საქმიანი, მოუცლელი;

ც თ ც მ ა ნ ა – მოუსვენარი, დაუდგომელი;

ც რ უ – მატყუარა, მასხარა;

ც უ გ თ – გულუბრყვილო, საცოდავი, დამჯერო;

ძ ი გ ძ ი გ ა – ყანყალით მოსიარულე;

წ ი ვ წ ი ვ ა – წუწუნა, მოწივწივე ქალია;

წ ი ტ ა – უდიმდამო, წიტიანი. მთიულურში გადატანითი მნიშვნელობით „ტურტიანს“ ნიშნავს (დლონტი, 1984:706);

წ რ უ წ უ ნ ა – ყველგან დაძვრება თავგვივით, მსუნაგია;

ჭ ა ჭ ა – მჭახე ხასიათის გამო;

ჭ ა ჭ თ – მსმელი, მოქეიფე; შდრ ჭაჭა– არაყის გამოსახდელად დიდ ჭურჭელში ჩაყრილი ხილი;

ჭ თ ჭ თ ნ ა – მყვირალა, უხასიათო, ჭიჭყინა;

ჭ უ კ ი ა – ამრეზილი, გაფხორილი;

ჭ ყ ლ ი ნ ტ ო – უხასიათო, შარიანი, შარნაზი კაცი;
ხ ა ფ ო – ხასიათის გამო; „აფორიაქებულია, აქაფებულია მუდამუამს“;

ხ ვ ი წ ა – მეტინარა, ცნობისმოყვარე ქალია, ყველას საქმეში ცხვირს ყოფს;

ხ ე კ ა კ უ ნ ა – „თუ რამეს გაიგებს, ყველას ტვინს უჭამს“;

ხ ე ხ ე ლ ა – თავქარიანი, ახუხული, მოუსერხებელი, გაუთლელი; შდრ., ქართლ. ხეხელა– „გამხდარი, ხმელ-ხმლი ადამიანი“ (დლონტი, 1984: 748);

ჯ ა მ ბ ა ზ ი – თვალთმაქცი, თავისთავა, მესაკუთრე, მოხერხებული;

ჯ ა ზ ი – მოხერხებული. შდრ. ჯავახ. ჯაზი – „თვალთმაქცი, კუდიანი, ცბიერი“ (მარტიროსოვი, 1984: 255);

ჯ ა შ უ შ ი – „კანტორის კურიერი იყო და სამსახურის გამო შეარქვეს“;

ჯ ე ჯ ი მ ა – აქეთ-იქითაა გაწეული-გამოწეული (ჯეჯიმივით), ბევრს წვალბის; შდრ., ჯეჯიმი– დიდი ფარდაგი, თუთის საფენი;

ჯ ი ბ გ ი რ ი – მომხვეჭველი, მპარავი;

ჯ ი ნ ო – ჯიბრიანი, ჯინიანი ქალია, ურჩი, თავნება;

ჯ ი ჯ ი ა – ბუზღუნა, ჯიჯღინა;

ჯ ო რ ი – ჯიუტი, გაუგონარი;

ჯ ო რ ზ ა ქ ა რ ა – ჯიუტი, კერპი;

4. ბავშვობისდროინდელი მეტსახელები, რომლებიც დღემდე „ამშვენებს“ დენოტატს:

ა ლ თ უ ნ ა – შდრ. თურქ. altin/ altun – ოქრო (ჩლაიძე, 2001: 56).

ბ ე კ ე კ ო – ბეკეკასავით ხუჭუჭა და მოუსვენარი ყოფილა ბავშვობისას;

ბ უ ტ ი ა – ბავშვობისას იბუტებოდა და შემორჩა მეტსახელოდ;

ბ ე ლ ხ ა უ ზ ა – გაკვეთილზე არასწორად წარმოთქმული გერმანული ფრაზის გამო;

ე ლ თ – „ერთის“ ნაცვლად ამბობდა;

კ ვ ა ნ ტ ა ლ ი ა ნ ი – აღმართში ძლივს დადიოდა და ბავშვობიდან შეარქვეს, ამ მსახიობს ჰგავსარო;

კ წ ა – ბავშვობაში „მიდილული“, მისუსტებული იყო;

ლ ო ქ ო – ბუთხუზა, მსუქანი ბიჭი ყოფილა ბავშვობაში და მოფერებით შეურქმევიათ;

ო კ ი კ ე <თორნიკე – „ოკიკე მქვიაო“;

ს ა მ ა ლ ი ო ტ ი – დიდი გაბზეკილი ყურები ჰქონია

ბავშვობაში, თვითმფრინავის ფრთებს ჰგავსო, – აბრაზებენ თურმე.

ფ უ ნ თ უ შ ა – მსუქანი ბავშვი ყოფილა;

ყ ვ ი ნ ჩ ი პ ე ტ ე – ყვინჩილასავით იყო პატარაობაში;

ჩ ი რ ი ჩ ა – სკოლის გაკვეთილზე, ასო-ბგერათა(ნ) რვეულში გამოწერისას, სიტყვას გადააბა მეორე სიტყვაც (ჩირიჩ) და შემორჩა მეტსახელად;

წ რ უ წ უ ნ ა – კლასში ყველაზე გაღებული მოსწავლე ყოფილა და აქედან შემორჩა ეს მეტსახელი;

ჭ ი კ ო რ ა – ბავშვობაში პატარა იყო ტანად და „ჭიკორივით“ მოუსვენარი. შდრ., ქართლ. ჭიკო „პატარა ბიჭი“ (ღლონტი, 1984: 721);

5. მეტყველებასთან დაკავშირებული:

5.1. მეტყველების მანერის მიხედვით:

ბ უ ტ უ ყ ა – ბუტბუტით მოლაპარაკე;

თ უ ხ თ უ ხ ა – ლაპარაკისას ცხვირში დუდღუნებს;

კ ა ჭ კ ა ჭ ა – გაუჩერებლად ლაპარაკობს. შდრ. გვარსახელი კაჭკაჭიშვილი /კაჭკაჭაშვილი;

ლ ა ქ ლ ა ქ ა – მოლაყბე;

ლ ა ყ ა ფ ი ს ტ ი – მომაბეზრებლად მოლაპარაკე;

ლ ი ყ ი ა ნ ი – ენაჩლუნგი, ენაბლუ;

ლ უ ღ ლ უ ღ ი – გაუგებარი მეტყველების გამო;

მ ა თ რ ა ხ ა – ენამწარე, ენამოსწრებული;

მ ე გ რ ე ლ ი – სწრაფი ლაპარაკის გამო შეარქვეს ამ კაცს;

მ წ ა რ ე – „შხამიანი, მწარე ენა აქვს“;

ნ ა ფ ე – მოლაპარაკე, „სულ ნაფნაფებს“

ნ ა ყ ე ფ ი – ბევრის მოლაპარაკე, ყბედი;

ო ხ ლ ი ა > თოხლია – ცუდად მეტყველი, ბგერაგამოკლებით მოლაპარაკე

ს ი ლ ი ბ ო რ ე – დაუფიქრებელი ლაპარაკი იცის; შდრ., „სილაბანდურაი - უშინაარსო მსჯელობა, უადგილო ლაპარაკი“ (ღლონტი, 1984: 493);

ტ ა ტ ლ ე – ენაჩლუნგია;

ყ ლ ი ნ ჩ ი – მამალივით ხრინწიანი ხმა აქვს;

ჩ ო რ ლ ი ა ნ ი – ლაპარაკის დროს ახველებს ხშირად, ჩახველებით ლაპარაკობს;

წ ა რ ე – ენაპილპილიანი;

ჭ ა ჭ უ ნ ა – ენაბლუ. შდრ. ქართლ. ჭაჭანი – ბევრი, განუწყვეტელი ლაპარაკი; იმერულში „ჭაჭანი“ ნიშნავს ტატყანს, დადღანს, ჯაჯღანს, უშნო ლაპარაკს (ღლონტი, 1984: 718);

ხ რ ი კ ი ნ ა - მოლაქლაქე, მოლაპარაკე, ყბედი;

52. აკვიატებული სიტყვისა და ფრაზის გამო შერქმეული:

ა ს ა - „ცეკვისას წამოიძახებდა ასაო“;

ბ ხ ე - ამ სიტყვის ხშირი ხმარების გამო;

გ ა დ ა მ წ ვ ა რ ი - „სულ გადამეწვა ყველაფერი“;

გ ა კ ო ც ე - აკვიატებული აქვს ეს სიტყვა;

გ ე ნ ა - აკვიატებული აქვს გენაცვალეს ნაცვლად, მიმართვისას ხმარობს;

დ ო უ რ ტ ყ ა - „დოურტყი-დოურტყო“;

ე რ თ ი მ ე ო რ ე - აკვიატებული ფრაზის გამო;

ვ ა ხ ვ ა ხ ა - აკვიატებული აქვს „ვახ, კაცო, ვახ-ვახო“;

ვ ი ც ი ა - „ყველაფერი ვიცი-ვიცი“;

თ ო მ ა თ ა გ ვ ი - „სულ თომა თავვეები აკერია პირზე“;

მ ა შ თ ა მ ე - „მასხადამეს“ ნაცვლად ამ სიტყვას ხმარობდა;

მ ე თ ქ ი ა - აკვიატებული აქვს ეს სიტყვა;

ო ფ შ ე > „ვობშემ“ - სიტყვის აკვიატების გამო;

ს ა წ ყ ა ლ ი - „საწყალი კაცი ვარო“;

ტ ა დ ა შ ა - ამ სიტყვის აკვიატების გამო;

ტ ა კ ტ უ კ ა - აკვიატებული სიტყვის გამო;

ტ ე ტ ე - „გაიძახოდა ტეტე ფისტოლეტი მაქო“;

ტ ვ ი ტ ვ ი ც ი - ამ სიტყვას ხმარობს ტუტუცის ნაცვლად;

ტ ი შ ე - „ტიშე-ტიშე“;

უნ ა (< უნდა) - სიტყვის აკვიატების გამო;

წ ი კ ო - „წიწილებს ზრდის და სულ წიკო-წიკოს გაიძახის“;

ჰ ა რ ო - მთვრალი სულ ჰარი-ჰარალეს გაიძახის;

ჰ ე ბ ი ჭ ო - აკვიატებული ფრაზის გამო;

როგორც საანალიზო მასალიდან ჩანს, მოტივაციის თვალსაზრისით გამოყოფილ მეტსახელებში დიდი წილი მოდის გარეგნობის, ქცევისა და ხასიათის გამომხატველ სახელებზე. ასპინძის მუნიციპალიტეტის მეტსახელთა დიდი ნაწილის **სემანტიკა გამჭვირვალეა**, მაგრამ გვხვდება ისეთი მეტსახელებიც, რომელთა მნიშვნელობა გაბუნდოვანებულია და ძნელდება მოტივაციის ამოცნობა, ამიტომ **გაურკვეველი სემანტიკის მეტსახელები ვუწოდეთ**. ასეთია: ეზოფია, ყანო, კესენგა, ურუშანა, კორო, ჩიბლია, ხრია, ჭეზია, სემო, შიფი, ჩეგერდა, ჭიკე, გადა, შაია, დნაგი, ფაჩე, ჭიჭილა, დინიკა, როკო, კოშერა, პოდოსა. „ესა თუ ის სიტყვა ხშირად დროსთან ერთად გაქრება ხოლმე. ზოგჯერ საგანი აღარ არის, ამიტომ მისი აღმნიშვნელი სახელიც იკარგება, მაგრამ ხალხის მესხიერებაში, აქა-იქ შემორჩება.

განსაკუთრებით გამძლეა ამ ტიპის სიტყვები, როდესაც აღამი-
ანს ერქმევა მეტსახელი. მეტსახელი ერთ თაობაში არ იკარგე-
ბა, გადადის შთამომავლობაზე ისე, რომ სემანტიკისაგან და-
ცლილია, როგორც საკუთარ სახელთა უმრავლესობა“ (ბერიძე,
2015: 8).

სტრუქტურის მიხედვით გვაქვს როგორც მარტივფუძიანი,
ისე წარმოქმნილი და რთულფუძიანი მეტსახელები.

მარტივფუძიანი, ავიქსებით გაუფორმებელი მეტსახელები
მეტწილად ფრინველთა და ცხოველთა სახელებიდანაა მიღე-
ბული: არწივი, მგელი, მაჩვი, ჯორი/ჯორები, ტურა, ბახალა,
წრუწუნა, პეპელა, ყვავი, ყოჩი, კვიცი, კალია, წერო, ჭია, კიბო...

-ა სუფიქსით ნაწარმოებია: სუსტა, ტარანა, წირნა (<წირა-
ნაი), მათრახა, ნისკარტა, ნიკაპა, ბრიალა, ტუნა, გორგალა,
ფიცხელა, კისერა, გლობუსა, ქოჩორა, ბრაცუნა, უხბეკა, კი-
კილა, ლაყუნა, ქოთანა, ყავარა, მერცხალა, ჩაქუნა, ტალახა,
გველა, კაჟა, კანფეტა, ჩიკორა, ფუნთუშა, ჯეჯიმა, გულადა,
ღრჯოლა...

-ე: გიჟ-ე, ზოდ-ე (<ზოდი), ნარ-ე (ნარი, ნარეკალი), დოღ-ე,
თაფ-ე;

-ელ-ა: ჩემ-ელ-ა;

-ია: ტუჩ-ია, ჭოტ-ია, ნაბ-ია, ჭუკ-ია, კიჭ-ია...

-იან: ლაშ-იან-ი, ზუკ-იან-ი, ფეთ-იან-ი, ლიყ-იან-ი, ჩორღ-
იან-ი...

--იტ-ა: დვიტ-იტ-ა;

-ო: გორგალ-ო (<გორგალ-ი), კუნთ-ო, ლიპ-ო, კოპ-ო, პაწ-ო,
მურ-ო, ნაბ-ო, ჩუღ-ო, ცუგ-ო, ჭაჭ-ო (<ჭაჭა), თაგ-ო, მურტალ-ო,
მაღალ-ო...

-უა: გიჟ-უა;

- ურ-ა/უღ-ა: ჭოტ-ურ-ა, ბაჩ-უღ-ა, დინგ-უღ-ა...

უ-ო: უ-დან-ო;

სა-ო: სა-სუფთა-ო;

-ულა/-ურა მაწარმოებლით გაფორმებული მეტსახელები
გათხოვილ ქალთა მშობლიური სოფლის ან რაიონის სახელ-
იდან მომდინარეობს: ქუნცულა (<ქუნცულ, ჩამოდი, ერთი თა-
თრულეზ ელაპარაკე ამათო“), ასპინძულა, ჭობარულა, ზველუ-
ლა, ერკოტულა, როკეთულა...

უცხოენოვანი (უმეტესად, რუსულენოვანი და თურქულენო-
ვანი) მეტსახელებიდან აღსანიშნავია უაფიქსო და -ა სუფიქსით
გაფორმებული მეტსახელები: შასტრი, შეფი, გლავა(<გალავა),
სამალიოტი, ბაკალი, მეშოკი, ინდუკი, შურუპი, ნაგლი, ჟანდარმი;
ჩორნა, სოჩიკა, სუსლიკა, კასტილა, რიჟა, სოხახა, ტაღბადიშა.

ზმნური წარმოებისა: გაულაწუნე, ათლაფუნე, გაკოცე, დღურტყა(ღაურტყა).

მიმღობას ვხვდებით მეტსახელად: გადამბული, გაწუწული, გალოკილი, დაბრაწული, გადამწვარი, ნაყეფი, მოღრეცილი, მოღრეკილი, დაფეხვილი, დაჭეჭყილი.

რედუქციით მიღებული მეტსახელებია: კიკილა (<კინკილა), ცალკლავა (<ცალმკლავა), ბანი (<ბრანძვი), გელო (<მგელო), ყეჯე (ყეჯელა), ჩახო (<ჩლახო), ჯაზი (<ჯამბაზი), გენა (<გენაცვალე), ჯიჯია (<ჯიჯლინა), მაშთამე (<მაშასადამე), ოფშე (<„ოფშეშ“), ბაწა (<ბაწარა/ბაწარი)...

ბგერათმონაცვლეობის შემთხვევაა მეტსახელებში: ბრუდე (<მრუდე), ლესტო (<ნესტო), კოქტები (<კოგტი);

მეტათეზისის მაგალითებია მეტსახელებში: გადამბული (<გადაბმული), ხვიწა (<ხიწვი), ჩოყალა (<ჩოლაყა), ზუკიანი (<კუზიანი).

ფუძეგარკეცებით მიღებული მეტსახელები უაფიქსოა ან -ა, -ო, -უნა სუფიქსებითაა გაფორმებული: დუგდუგა, ვახვახა, თუხთუხა, კუნკულა, კუსკუსა, ლაგლაგი, ლაფლაფატო, ლაქლაქა, ლუღლუღა, ტვიტვიცი, ფაცფაცუნა, ქვეშქვეში, ქოთქოთა, წიფწივა...

რთულფუძიანი მეტსახელების დიდი წილი **ატრიბუტულმსახვრელიანი**, გვხვდება როგორც პრეპოზიციური, ისე პოსტპოზიციური წყობით: ქვაკაცა, დიდითქვია, პატრაქალი, ცალთათა, ცალკლავა, ცხრანაწნავიანი, ყარაყუში, წითელთავა, ნახევარქათამა, თომათაგვი; კაცნახევარი, პირღია, ხეკაკუნა, ჩანგაყრღა („ჩანგამოგრეხილი“)...

ტოლადშერწყმული მეტსახელებია: ალი-ბაბა, ერთი-მეორე, აჯი-კოხტა („მშიერი ლამაზი“).

მართულმსახვრელიანი მეტსახელების ნაწილს სრულად შემორჩენილი აქვს ნათესაობითის ნიშანი ჯიბისსაათი, ხისთავა, ჭიაშვილი (<ჭიასშვილი), ციცხვინატეხი (ციცხვისნატეხი), ტუჩილოკია (<ტუჩისლოკია), კვირტიგორგალი (<კვირტისგორგალი).

კომპოზიტურ მეტსახელებში ცალკე ჯგუფს ქმნის ე.წ. ეპითეტიანი მეტსახელები. „ეპითეტიანი მეტსახელების მსახვრელი სიტყვები გამოხატავენ: ხელობას, გარეგნობას, ხასიათის თავისებურებას, მანერას, მიმსგავსებას, წარმომავლობას, შებრალეობას, შეწყალებას, თანაგრძნობას“ (ცხადია, 2005: 157). ასპინძის მუნიციპალიტეტის სოფლებში დადასტურებული **ეპითეტიანი მეტსახელების** პირველი კომპონენტი სახელდებულის წინაპრის ზედმეტი სახელიდან მომდინარეა: ქოჩო ნუგზარა, თოხლო მიშა,

ბაბლე თამარა, მარფა ნანო, ჩიჩიკა რეზო...; ხასიათის ამსახველი ეპითეტებიანი მეტსახელებია: შიტლიკინე თალიკო, გიჟი ესმა, ქოსა მიტო, მაჩვი დათიკო, ყვინჩიპეტე, მგელი რეზო, ფათა ლევანა, პირდია სერგო, კალია ჟორა, მათრახა მარუსა; გარეგნობაზე მიანიშნებს: წერო ვანო, რიჟა ვახო, თუჯი კაკო, ხარი გოგია, კუნთო მერაბა, ბატია ელე, აყირო აბე, ჩანგა რობიზონა, ჯორზაქარა, ცხვირა ლეილა, ქურთო შადიკო, ქაჩლი კაკო; ფიზიკური ნაკლის ამსახველია: კოჭლი სარიდანა, ტაკვი პალე, ბლე გიგო, ბრმა იაგორა; წარმომავლობის დამადასტურებელია: ქარიმა მიშა (შტოგვარის სახელიდან), სომხი გოგია, ტაბიკა ნინა, რუსი ნინა, თაჰპა ნადია; ხელობის, მოსაქმეობის გამომხატველია: ფოშტი კოლა, ოსტატი გოგა; მანერა აისახება მეტსახელში: კუსკუსა ლენა; მიმსგავსება – ლევთერა შურა.

შესიტყვება რომ გვაქვს მეტსახელად, ამისი მაგალითია: ნამყენი ჭიანჭველა.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

ბერიძე, 1981 – ბერიძე გრ., ჯავახური დიალექტის სალექსიკონო მასალა, თბილისი, 1981.

ბერიძე, 2005 – ბერიძე მ., მებადურობა, თევზები, სახელები, ახალციხე, 2005.

ბერიძე, 2011 – ბერიძე მ., სოფლები და ნასოფლარები მოგვითხრობენ, თბილისი, 2011.

ბერიძე, 2015 – ბერიძე მ., ახალი ლექსიკონი ჯავახურ დიალექტზე, რეცენზია, „ლიტერატურული მესხეთი“, 3(195), 2015.

გაფუროვი, 1971 – Гафуров А., Лев и Кипарис, О восточных именах, Москва, 1971.

დემურხანაშვილი, 1968 – დემურხანაშვილი ს., წერილები ჩემი სოფლიდან, თბილისი, 1968.

ზედგინიძე, 2014 – ზედგინიძე გ., ჯავახური ლექსიკონი, თბილისი, 2014.

თოფჩიშვილი, 2010 – თოფჩიშვილი რ., სახელების ეთნოლოგია და ისტორია, მსოფლიოს ხალხთა ანთროპონიმული სისტემები, თბილისი, 2010.

კანკავა, 1977 – რუსულ-ქართული ლექსიკონი, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებისათვის, შემდგენელი მ.კანკავა, თბილისი, 1977.

მარტიროსოვი, 1984 – მარტიროსოვი არ., ქართული ენის ჯავახური დიალექტი, გამოკვლევა და ტექსტები ლექსიკონითირთ, თბილისი, 1984.

მელიქიძე, 2009 – მელიქიძე ს., ონომასტიკური ძიებანი, II, თბილისი, 2009.

მელიქიძე, 2000 – მელიქიძე ნ., ხიზაბავრის ანთროპონიმიდან (მეტსახელები), თსუ ახალციხის ფილიალის „შრომების კრებული“, II, 2000.

ორბელიანი, 1991 – ორბელიანი ს.ს., ლექსიკონი ქართული, I, ავტოგრაფული ნუსხების მიხედვით მოამზადა, გამოკვლევა და განმარტებათა ლექსიკის საძიებელი დაურთო ილია აბულაძემ, თბილისი, 1991.

დღონტი, 1984 – დღონტი ა., ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა, თბილისი, 1984.

შამელაშვილი-ზექალაშვილი, 2007 – შამელაშვილი-ზექალაშვილი რ., მეტსახელთა ნომინაციის საკითხისათვის ახალგაზრდულ მეტყველებაში, კრებული „ქართველური ონომასტიკა“, III, თბილისი 2007.

ჩლაიძე, 2001 – თურქულ-ქართული ლექსიკონი, შემდგენელი ლ.ჩლაიძე, სტამბოლი, 2001.

ცხადია, 2005 – ცხადია პ., ონომასტიკის შესავალი, თბილისი, 2005.

ჯორბენაძე, 1993 – ჯორბენაძე ბ., ონომასტიკური გუღანი, თბილისი, 1993.

ხორნაული, 2003 – ხორნაული გ., ქართული ონომასტიკა, თბილისი, 2003.